

¹ Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / Макс Вебер; перекл. з нім. О. Погорілого. – К. : Основи, 1994. – 261 с. ; Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; пер. с фр. В. А. Туманова. – М. : Междунар. отношения, 1996. – 400 с.; Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман. – М. : Норма. – 1998. – 624 с.; Сливка С. С. Канонічне право : навч. посіб. / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2012. – 160 с.; Церковне (канонічне) право: навч. посіб. ; за ред. М. В. Лубської. – К. : В-во «Центр учбової літератури», 2014; Вовк Д. Вплив християнства на право держав європейської цивілізації: концептуальні засади осмислення / Д. Вовк // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2012. – № 1 [68] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7495/1/Vovk_25.pdf

² Кричинська В. В. Теорія держави і права / В. В. Кричинська : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lubbook.org/book_660_glava_79_Sutn%D1%96st_ta_so%D1%81%D1%96alne_priznac.html

³ Соціальна концепція // Офіційний сайт Української Православної церкви : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://orthodox.org.ua/page/sots%D1%96alna-kontsepts%D1%96ya>

⁴ Компендіум соціальної доктрини Церкви. – К. : Кайрос, 2008. – 549 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_uk.pdf

⁵ Всі сторони протистояння мають усвідомити свою відповідальність за збереження єдиної соборної Української держави-Лідери Церков. Докладніше читайте на УНІАН. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://religions.unian.ua/dialogue/875359-vsi-storoni-protistoyannya-mayut-usvidomiti-svoyu-vidpovidalnist-za-zberejennya-edinoji-sobornoji-ukrajinskoji-derjavi-lideri-tserkov.html>; Садов'як Д. Миротворча діяльність Збройних сил України та армій провідних країн світу / Д. Садов'як : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kievpatarmy.org.ua/statti/172-myrotvorcha-diyalnist.html>

⁶ Самойленко О. А. Роль церкви в сучасному суспільстві: проблеми та перспективи / О. А. Самойленко : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7290/97/>

⁷ Релігійна палітра України // Тиждень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/107903>

⁸ Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман. – М. : Норма, 1998. – С. 231.

⁹ Вплив християнської етики на першій і другий Литовські статуту: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=746&chapter=1>

¹⁰ Вовк Д. Вплив християнства на право держав європейської цивілізації: концептуальні засади осмислення / Д. Вовк // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2012. – № 1 [68] : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7495/1/Vovk_25.pdf

Резюме

Волощенко-Вислобокова О. М. Церква та соціальне призначення права.

Досліджуються безпосередні та опосередковані правом можливості впливу церкви на формування суспільно бажаних правовідносин та правомірної, активної правової поведінки громадян, що становить соціальне призначення права.

Ключові слова: церква, соціальне призначення права, активна правова поведінка, суспільно бажані правовідносини.

Резюме

Волощенко-Вислобокова О. Н. Церковь и социальное назначение права.

Исследуются непосредственные и опосредованные правом возможности влияния церкви на формирование желательных для общества правоотношений и правомерного, активного правового поведения граждан, что составляет социальное назначение права.

Ключевые слова: церковь, социальное назначение права, активное правовое поведение, желательные для общества правоотношения.

Summary

Voloshchenko-Vislobokova O. Church and social purpose of rights.

Study the opportunity of the church by direct and indirect influence to form desired relationship in law to society and active legal behavior of citizens, which is the social purpose of rights.

Key words: church, social purpose of law, active legal behavior, the desired relationship in law to society.

УДК 340.12

К. А. ГУБАР

Катерина Анатоліївна Губар, кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА ДОКТРИНА»

Пізнання поняття правової доктрини пов'язано з необхідністю дослідження сутності цієї категорії, з'ясування її етимології та змісту. Філологи визначають походження слова «доктрина» з латинським «doctrina», що в перекладі означає «вчення», «основне положення», «постулат», яке, своєю чергою, походить від латинського дієслова «docere» – вчити¹.

Словники містять різні дефініції поняття «доктрина», зокрема: «доктрина – це авторське вчення, сукупність принципів, система теоретичних положень в певній сфері, система поглядів певного вченого чи мислителя» або «доктрина – наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний чи політичний принцип або нормативна формула». «Доктрина» в енциклопедичній та словниковій літературі розуміється переважно як наукова чи філософська теорія, політична система, керівний теоретичний або політичний принцип².

Термін «правова доктрина» у вітчизняній та зарубіжній науці розглядають у багатьох значеннях. «Доктрина» широко застосовується в різних галузях юридичної науки, причому в юриспруденції вона застосовується не лише у вузькому (спеціально-правовому) сенсі, а й у широкому – загальнонауковому розумінні (наприклад, «марксистсько-ленінська» чи «радянська» доктрина права, «ліберально-демократична», «природно-правова» чи «нормативістська» доктрина)³.

Юридична енциклопедія містить наступне визначення: «Доктрина правова – сукупність (система) наукових знань про певне правове явище. За відповідних умов доктрина правова може бути розвинута у правову теорію з більшою чи меншою мірою узагальнення... За умови, що доктрина правова охоплює широке коло принципово важливих методологічних питань, вона може започаткувати розвиток відповідної теорії права. Але здебільшого доктрина права входить до теорії права як її складовий елемент»⁴.

У першому томі фундаментального п'ятитомного видання Національної академії правових наук України «Правова доктрина України», зокрема, вказано, що: «Зазвичай поняття «доктрина» застосовується в контексті таких понять, як вчення соціальна наука, філософська теорія (природно-правова, позитивістська), ідеологія (ліберальна, соціалістична, консервативна), догма, концепція... Правова доктрина у власному або вузькому розумінні являє собою певний вид юридичного дослідження та його результатів на підставі застосування особливого методу, що полягає в систематичному, аналітико-оціночному поясненні істотного змісту права: приватного, публічного, кримінального та ін. Вона... зводиться, головним чином, до інтерпретації та систематизації положень діючого права (хоча й може містити низку історичних, філософських соціологічних та інших посилянь)»⁵.

Теоретичному дослідженню «правової доктрини» присвячені праці: М. М. Алексєєва, В. А. Бочиніна, Л. М. Гумільова, М. Я. Данилевського, М. Ейзенштадта, І. О. Ільїна, П. Рікера, В. С. Соловйова, Г. Дж. Бермана, Р. Давіда, В. К. Забігайла, О. О. Зозулі, Ж. Карбоньє, Х. Кетца, М. М. Марченка, В. С. Нерсесянца, Х. Осаке, Ю. О. Тихомирова, К. Цвайгерта та ін. Особливе значення мають також розробки вітчизняних і зарубіжних правників: С. С. Алексєєва, В. К. Бабаєва, Ж.-Л. Бержеля, М. С. Кельмана, М. І. Козюбри, В. В. Копейчикова, О. В. Лаврінєнка, Р. З. Лівшиця, С. І. Максимова, М. П. Орзіха, Ю. М. Оборотова, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакун, О. М. Ситника, Є. О. Харитонова, М. В. Цвіка, І. Л. Честнова, В. Є. Чиркіна, В. Г. Швекова та ін.⁶.

Досить ґрунтовною є праця під назвою «Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї» за авторством І. Я. Терлюка та І. М. Флис, в якій автори звертаються до аналізу та характеристики процесу становлення, розвитку та занепаду ідеї козацької державності як національної ідеї (від кін. XVI–XVIII ст.)⁷.

Загальне ознайомлення зі змістом наявних навчальних і наукових видань дає підстави для висновку, що у сучасному правознавстві терміном «правова доктрина» визначається як складна, багатоаспектна категорія, яка, не дивлячись на широке і повсякчасне вживання, не отримала однозначного розуміння.

Наприклад, О. Ф. Скакун визначає «правову доктрину» як: «... акт-документ, що містить концептуально оформлені правові ідеї, принципи, розроблені вченими з метою удосконалення законодавства, усвідомлені суспільством і визнані державою як обов'язкові. Правова доктрина не у всіх країнах є джерелом права, хоча значення наукових праць юристів для формування моделі правового регулювання визнається законодавцями багатьох країн»⁸.

Вплив правової доктрини на розвиток правових систем сучасності цілком обґрунтовано є в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, у романо-германській правовій системі правова доктрина в більшості держав формально не визнається джерелом права, однак фактично слугує додатковим джерелом права та значно впливає на провазастосовчі та правотлумачні процеси⁹. У англо-американській правовій системі правова доктрина – одне з головних джерел права та в багатьох випадках є основою правотворчої, правозастосовчої та правотлумачної діяльності (зокрема, судді могли посилатися на праці вчених при вирішенні конкретної справи). Також, правова доктрина відіграє значну роль у релігійно-правових системах, наприклад, ісламу, індуїзму, іудаїзму, котрі ґрунтуються на правилах загальнообов'язкової поведінки, почерпнутих з праць видатних юристів¹⁰.

Поява правової доктрини відноситься до діяльності давньоримських юристів у період III–IV століть до н. е., коли були опубліковані формули позовів і календар дат Апієм Клавдієм та Гнеєм Флавієм. Праці римських юристів мали характер роз'яснень і тлумачень діючих законів¹¹.

Середні віки характеризуються зміною доктринальних поглядів на державу і право: середньовічне суспільство відмовляється від філософського пояснення державно-правових утворень, замінюючи його на релігійне (теологічне). Предметом для філософських роздумів стає дуалізм світської та духовної влади. Основними проблемами означеного періоду були роздуми про верховенство духовної влади над світською та, відповідно, верховенство релігійних норм над правовими. Відповідні проблеми дали поштовх до досліджень місця, ролі та сутності державно-правових явищ¹².

Тепер, звернемось до постулатів теологічної доктрини (томізму), запропонованої середньовічним філософом Фомаю Аквінським.

Ф. Аквінський (1225–1274) – теолог, систематизатор ортодоксальної схоластики, започаткував філософський напрям томізму, після смерті був удостоєний почесного звання «ангельський доктор», у 1323 р. – зачислений до святих, а в 1879 р. його філософія офіційно проголошена філософською доктриною Ватикану.

У вченні про добродетельність та окремі чесноти Ф. Аквінський розкривав шляхи і способи їх досягнення, закономірно висловлюючи свій погляд на проблему свободи волі. Теолог вважав, що людський рівень свободи у вчинках починається тоді, коли їх детермінує розум. Розум людини контролює всі етапи вільного вчинку: прагнення до чогось (вольовий акт), вибір (зважування мотивів, обдумування способу дій), схвалення та відповідні дії. Але розум не може гарантувати справді вільну, орієнтовану на добро поведінку, тому для добродетельного життя людині необхідна допомога Бога, яка виявляється у законах і благодаті.

Закопи Ф. Аквінський поділяв на: – вічний закон (згідно з ним Бог регулює всі вчинки); – природний закон (є відображенням вічного закону в розумних істотах); – людський закон (сукупність державних законів). Участь Бога в моральному житті людини є постійною і всепроникливою, адже вічний закон існує безпосередньо в людині у вигляді сумління. На відміну від Августина Аврелія, Ф. Аквінський не заперечував можливість раціонального обґрунтування критеріїв добродетельного способу життя, вважаючи, що в певних межах добродетельність є наслідком діяльності людського розуму¹³.

До правових доктрин XVII ст. можна віднести державно-правові погляди митрополита Петра Могили (1596–1647), які полягали у зміцненні ролі православної церкви в державі та формуванні концепції «ідеального володаря». При вирішенні проблем співвідношення церковної і світської влади, П. Могила наполягав на однозначному пріоритеті Церкви та проголошенні зверхності духовної влади.

Зокрема, І. Я. Терлюк та І. М. Флис підкреслюють, що митрополит «розумів Церкву як один із засобів політичної та ідеологічної боротьби українського народу за своє визволення. Він належав до тих небагатьох політичних мислителів, які передбачали можливі повороти народно-визвольної боротьби, думаючи про майбутню українську державність. Благословивши гетьмана Б. Хмельницького, своєю діяльністю митрополит П. Могила давав простір для розвитку національно-визвольного руху в Україні, водночас використовував усі можливості й зв'язки в Речі Посполитій для поліпшення долі українського народу... П. Могила – автор концепції «ідеального володаря», яку будує виходячи з ідеї верховного становища церкви. (Це вимушена необхідність в умовах панування польського католицького короля). Суть влади володаря Могила бачить в загальному блазі для підданих. На думку Могили, верховна державна влада діє у двох напрямках: політичному і духовному. Політику і мирські справи він ставить на перше місце. Сюди належать внутрішнє управління, суд, законодавство. Для їх здійснення пропонує набирати людей за діловими якостями, а не за родинними зв'язками чи знатністю походження... П. Могила висловлювався на користь того, що володар повинен керувати державою за допомогою філософії і бути при цьому скромним та прагнути заслужити прихильність підданців. Право і закон, за П. Могилою, є Божим даром, і, як перед Богом усі рівні, так і усі громадяни України мають бути рівні перед судом і законом»¹⁴.

Слід зауважити, про існування доктрини природного права, як втілення загальнозначущих, основоположних принципів на основі яких мають базуватися норми права. Юридична енциклопедія визначає «природне право» як теоретичну доктрину, за якою джерелом права є сама природа, а не воля законодавця. «Людині природні права належать від народження, вони закладені в самій її сутності й однакові для всіх»¹⁵. Ідея природного права розвинена в працях Гуго Гроція, Жан-Жака Руссо, Самуеля Пуффендорфа, Томаса Гоббса, Станіслава Оріховського та ін. В іншому визначенні природного права («*ius naturale*») зазначено, це: «право, що складається з принципів, які походять від розуму, природи та Бога й яких люди мають дотримуватися так само, як і норм позитивного права, що виникли на їх основі, створюючи тим самим нормативні засади для об'єднання всього людства в єдине ціле»¹⁶.

Із затвердженням буржуазних відносин у другій половині XIX ст. основою правотворчості, тлумачення і застосування права стала доктрина юридичного позитивізму (наприклад, концепція німецького юриста Карла Бергбома, викладена у книзі «Юриспруденція і філософія права», 1892 р.). Відповідно до юридичного позитивізму творцем права виступала лише держава, а право і закон ототожнювалися. Основою правової системи виступала система нормативно-правових актів. Недосконалість юридичного позитивізму полягала у звуженні сфери правового регулювання лише до законотворчої діяльності. Тому, як зазначає О. Ф. Скакун, правова доктрина була поступово відсунута на другорядний план основним офіційним джерелом – законом, про що свідчить кодифікація законодавства¹⁷.

Тож, можна констатувати, що з розвитком державності відбувається розширення законодавчої діяльності. У зв'язку з цим, доктрина з одного боку, зменшує своє значення – доктрина стає другорядним джерелом права, а з іншого боку, має значний вплив на законодавця¹⁸. У період стрімкого розвитку законотворчої функції держави, базою для побудови всієї системи законодавства стає конституційно-правова доктрина, під якою в юридичній літературі розуміють сукупність філософських і правових ідей, які знайшли своє втілення в конституції та інших законодавчих актах, що визначають напрямок розвитку країни і суспільства, національної правової системи¹⁹.

У перших нормативних актах були закріплені основні положення доктрини. Однак у подальшому доктрина, з одного боку, поступово втрачає роль основного джерела права, а з іншого – набуває великого значення в межах методології права²⁰.

Правова доктрина надає можливість раціоналізувати вольовий прояв державної влади. Це пов'язано з тим, що в кожній країні як географічному утворенні існують різні умови для розвитку та існування, як суспільства, так і права.

У цьому аспекті А. О. Васильєв зазначає, що процес дослідження правової доктрини пов'язується з правовою ідеологією як складовою частиною державної ідеології, а також правової свідомості поряд із правовою психологією. З цієї позиції М. Н. Марченко вказує, що термін «доктрина» вживається у найширшому сенсі: як вчення, філософсько-правова теорія; як наукові роботи найавторитетніших дослідників у галузі держави і права; як думки вчених-юристів з приводу тих чи інших питань, що стосуються сутності і змісту різних юридичних актів, з питань правотворчості та правозастосування; у вигляді коментарів різних кодексів, окремих законів, «анотованих версій» різних нормативно-правових актів. Разом із тим, Ніло Джааскінен під правовою доктриною розуміє переважачі, домінуючі погляди правової наукової спільноти²¹.

Зміст терміна «правова доктрина» в процесі його застосування залежить від того, до якої сфери юридичної науки належить об'єкт дослідження.

Саме тому варто виділити низку властивостей правової доктрини, до яких належать:

– загальний характер правової доктрини, який виявляється у формуванні відповідних теорій та спеціально-юридичних категорій;

– правова доктрина виражає існуючу правову дійсність, тобто відповідає існуючим суспільним відносинам;

– правова доктрина характеризується системністю, оскільки охоплює велике коло суспільних відносин, які потребують врегулювання та визначає спосіб їхнього врегулювання;

– правова доктрина формує правосвідомість як професійних юристів так і звичайних громадян;

– науковість, оскільки правова доктрина є результатом професійної діяльності науковців-юристів;

– правова доктрина є стабільною, оскільки наукові погляди, що стають правовою доктриною, формуються протягом тривалого часу;

– забезпечуючи правотворчий процес своїм понятійним апаратом і методологічним інструментарієм для виявлення суспільних потреб у правовому регулюванні суспільних відносин та формування юридичних правил, правова доктрина є передумовою створення правових норм²².

Відповідно, правову доктрину можливо розглядати у двохаспектному її прояві. У загально-правовому аспекті правова доктрина розуміється як юридична наука в цілому або домінуючі у межах останньої правові концепції і теорії, котрі не чинять безпосередній вплив на регулювання певних груп правовідносин. А в спеціально-юридичному розумінні правова доктрина є науковими поглядами відомих, авторитетних фахівців права, що містять конкретні правила поведінки, і тому по суті є джерелом права, що отримує свій прояв в офіційно визнаних державою документах концептуального (програмного) характеру.

Так, правова доктрина як джерело права сформувалася і була санкціонована в період становлення римського приватного права, яке в історичній перспективі стало основою західної традиції права. Саме це вплинуло на всю історію правової доктрини, зокрема, у романо-германській правовій системі.

Як справедливо зазначає О. Ф. Скакун: «Нині роль правової доктрини визнається в законопідготовчій роботі й правозастосовній діяльності – при тлумаченні норм права. Доктрина допомагає розробці сутнісно-категоріального апарату юридичної науки, її методології, чим користується законодавець. При створенні нормативно-правового акта творець закону керується науково-доктринальним підходом до розуміння права, тлумачення правової держави та інших правових категорій. При тлумаченні норм права їх застосувач удається до допомоги коментаря до кодексу, який має доктринальний-фаховий характер. Коментарі видаються у Франції, Німеччині та інших країнах континентального права. Водночас було б невірним перебільшувати роль доктрини як юридичного джерела права, а тим більше вважати її пріоритетним джерелом. Вплив доктрини є безсумнівним, проте вона має допоміжний характер стосовно головної форми права – закону. Офіційно вона не визнавалася і не признається джерелом права»²³.

С. І. Максимов, автор відповідного підрозділу колективної багатотомної праці «Правова доктрина України», пише таке: «... синонімом поняття правової доктрини (яке більшою мірою вказує на результат інтелектуальної діяльності) може бути поняття «аналітичне вчення права» та «доктринальне вчення права» (яке переважно акцентує увагу на процесі отримання певного знання про право)... поняття «юридична наука»... є більш широким поняттям і може означати як правову доктрину в чистому вигляді, так і, крім неї, – елементи історії права, соціології права, філософії права тощо»²⁴.

Отже, дійсно необхідним і важливим є визначення ролі «правової доктрини» у сучасному процесі державотворення, в час пошуку ціннісних орієнтирів на шляху побудови могутньої, самостійної, процвітаючої держави. Так, для вдосконалення державних інститутів необхідним є звернення до наукових досліджень. Відповідно, правова доктрина тісно пов'язана з наукою, адже заснована на основних поглядах вчених-юристів на ті чи інші правові питання. Саме вона, більшою чи меншою мірою, виконувала (та досі виконує) функцію джерела права в процесі становлення та розвитку держав. Сьогодні правова доктрина здійснює фактичний вплив на правотворчу та правозастосовну діяльність, тому відіграє значну роль в процесі правотворення в цілому.

¹ Мочульська М. Зародження правової доктрини як юридичного феномена / М. Мочульська // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – Вип. 51. – С. 3 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_yu/2010_51/003teo51.pdf

² Курта О. О. Поняття та суть правової доктрини: теоретичний аспект / О. О. Курта // Вісник Донецького національного університету. Економіка і право. – 2011. – Вип. 1, Т. 2. – С. 426–227 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VDU_ekon/2011_1_2/2/431.pdf

- ³ Губар К. А. Правова доктрина як джерело права: вітчизняний і зарубіжний досвід / К. А. Губар // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку: Зб. наук. пр. всеукр. наук.-прак. конф. Київський ун-т права НАН України; [редкол.: Шемшученко Ю. С., Бошицький Ю. Л., Чернецька О. В. та ін.]. – К.: Вид-во Європейського університету, 2012. – С. 128.
- ⁴ Коніщиков В. В. Доктрина права / Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 2 : Д–Й. – 1999. – С. 275.
- ⁵ Правова доктрина України: у 5 т. – Х.: Право. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. – С. 60–61.
- ⁶ Курта О. О. Вказана праця. – С. 426–227.
- ⁷ Терлюк І. Я., Флис І. М. Політико-правова доктрина козацького державотворення: нарис історії української державної ідеї / І. Я. Терлюк, І. М. Флис. – Л.: Вид-во Тараса Сороки, 2008. – 300 с.
- ⁸ Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Пер. з рос. / О. Ф. Скакун. – Х.: Консум, 2001. – С. 328.
- ⁹ Мочульська М. Вказана праця. – С. 3.
- ¹⁰ Скакун О. Ф. Вказана праця. – С. 328.
- ¹¹ Трофименко В. А. Правова доктрина – основа формування правової системи країни / В. А. Трофименко // Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. – 2009. – Вип. 2 (33). – С. 127–138 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzkhups/2009_2/Trofimen.pdf
- ¹² Мухаев Р. Т. История политических и правовых учений: учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 591 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/56735/politekonomiya/istoriya_politichnih_i_pravovih_vchen
- ¹³ Тофтун М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 368–370.
- ¹⁴ Терлюк І. Я., Флис І. М. Вказана праця – С. 53.
- ¹⁵ Бобровник С. В. Природне право // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5 : П–С. – 2003. – С. 132.
- ¹⁶ Денисов В. Н. Юс натурале // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 6 : Т–Я. – 2004. – С. 496.
- ¹⁷ Скакун О. Ф. Вказана праця. – С. 328.
- ¹⁸ Семеніхін І. В. Роль правової доктрини у вітчизняній юридичній думці: історико-теоретичний аспект / І. В. Семеніхін // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3 (50) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2010_50/50/5.pdf
- ¹⁹ Семеніхін І. В. Роль правової доктрини в українській законотворчій практиці / І. В. Семеніхін // Проблеми законності. – 2010. – Вип. 109. – С. 204 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pz/2010_109/109_24.pdf
- ²⁰ Трофименко В. А. Вказана праця – С. 128–129.
- ²¹ Мочульська М. Вказана праця. – С. 4.
- ²² Там само. – С. 4–5.
- ²³ Скакун О. Ф. Вказана праця – С. 580.
- ²⁴ Правова доктрина України: у 5 т. – Х.: Право. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. – С. 61.

Резюме

Губар К. А. Деякі аспекти розуміння поняття «правова доктрина».

Здійснюється теоретичний аналіз поняття «правова доктрина». Досліджується етимологія, зміст та сутність поняття «правової доктрини». Також, наводяться і аналізуються погляди щодо розуміння категорії «правова доктрина» у вітчизняній правовій літературі.

Ключові слова: історія українського права, українське право, право, теорія права, юридична наука, правова доктрина, доктрина.

Резюме

Губарь Е. А. Некоторые аспекты понимания понятия «правовая доктрина».

Осуществляется теоретический анализ понятия «правовая доктрина». Исследуется этимология, содержание и сущность понятия «правовой доктрины». Также приводятся и анализируются взгляды относительно понимания категории «правовая доктрина» в отечественной правовой литературе.

Ключевые слова: история украинского права, украинское право, право, теория права, юридическая наука, правовая доктрина, доктрина.

Summary

Hubar K. Some aspects of understanding the concept of «legal doctrine».

Implemented by theoretical analysis of the concept of «legal doctrine». We study the etymology, meaning and essence of the concept of «legal doctrine». Also presented and analyzed views on understanding the category of «legal doctrine» in the domestic legal literature.

Key words: History Ukrainian law, Ukrainian law, law, legal theory, legal science, legal doctrine, doctrine.